No: 04 2025
https://doi.org/10.64400/ea25-4-07
ISSN 2224-5529 2224-0829 2223-5124 2222-940X

NAXÇIVAN DÖVLƏT UNİVERSİTETİNİN ELMİ ƏSƏRLƏR JURNALI

MƏMMƏD ARAZIN POEZİYASINDA ONOMASTİK VAHİDLƏRİN SİMVOLİK İSTİFADƏSİ

İnci QURBANOVA
Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan
Yazışılan müəllif: inciqurbanova17@gmail.com

NƏŞR TARİXİ:
Qəbul edilmə tarixi: 05.12.2025
Nəşr edilmə tarixi: 22.12.2025

AÇAR SÖZLƏR:
Məmməd Araz, onomastika, poeziya, coğrafi adlar, milli kimlik

XÜLASƏ
Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlər, coğrafi və insan adları kimi, yalnız identifikasiya vasitələri deyil, həm də şairin dünyagörüşünü, ideologiyasını və milli kimliyini ifadə edən güclü poetik elementlərdir. Məqalə, Arazın əsərlərindəki bu vahidlərin necə bir poetik çərçivəyə daxil olduğunu və onların poeziyanın strukturunda hansı funksiyaları yerinə yetirdiyini araşdırır. Şairin istifadə etdiyi coğrafi adlar, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrini və təbii obyektlərini simvolik mənada təqdim edir. Məsələn, "Vətən mənə oğul desə" şeirində şair, Azərbaycanın təbiətini və coğrafiyasını təsvir edərək, vətənə olan dərin məhəbbətini ifadə edir. Arazın əsərlərində Təbriz və Savalan dağları kimi məkanlar, həm coğrafi obyektlər, həm də milli kimliyin simvollarıdır. Eyni zamanda, şair insan adlarını da təkrarlayaraq, həm konkret şəxsiyyətlər, həm də ümumiləşdirilmiş obrazlar yaratmaqla Azərbaycan xalqının mədəni kodlarını əks etdirir. Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlər, həm də şairin ideya və fəlsəfi düşüncələrinin əks olunduğu vasitələrdir, beləliklə, dilin və ədəbiyyatın dərin qatlarını ortaya qoyur.

GİRİŞ

Məmməd Araz Azərbaycan ədəbiyyatının önəmli simalarından biridir və onun poeziyasında istifadə etdiyi onomastik vahidlər həm təbiət, həm də xalqın mədəniyyətini, tarixini və kimliyini əks etdirən mühüm poetik elementlərdir. Onomastik vahidlər, xüsusilə coğrafi və insan adları, təkcə bir identifikasiya vasitəsi kimi deyil, həm də şairin dünyagörüşünü, ideologiyasını və milli kimliyini ifadə edən simvolik elementlər olaraq çıxış edir. Bu elementlər, Arazın poetik dilində yalnız məkanları və şəxsləri təsvir etməklə kifayətlənmir, həm də dərin mənalar daşıyır və şairin həyat anlayışını, ideoloji baxışlarını və xalqının mədəni kodlarını oxucuya təqdim edir.

Ədəbiyyatda onomastikanın rolunu araşdıran bir çox tədqiqatçı var, lakin Məmməd Arazın əsərlərində bu vahidlərin necə bir poetik çərçivəyə daxil olduğu və onların hansı funksiyaları yerinə yetirdiyi barədə daha az tədqiqat mövcuddur. Bu mövzuda aparılacaq tədqiqat, Arazın əsərlərində onomastik vahidlərin həm konkret coğrafi məkanlar, həm də daha geniş mədəni və tarixi mənaları necə əks etdirdiyini araşdıracaq. Əsas məqsəd, Arazın şeirlərindəki onomastik vahidlərin simvolik funksiyalarını və onların şairin ideoloji və fəlsəfi baxışlarını necə əks etdirdiyini açıqlamaqdır.

Hazırda onomastika sahəsində müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bəzi tədqiqatçılar onomastik vahidlərin yalnız sosial və tarixi kontekstdə izah edilməsi gərəkdiyini, digər tədqiqatçılar isə onların poetik dil və ədəbiyyatın strukturunda dərin mənalar daşıdığını vurğulayır. Məmməd Arazın poeziyasında bu vahidlərin istifadəsi ilə bağlı fərqli yanaşmalar mövcud olsa da, onun əsərlərindəki coğrafi və insan adlarının poetik funksiyaları və milli kimliklə əlaqəsi hələ tam şəkildə öyrənilməmişdir.

Bu tədqiqatın məqsədi, Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlərin poetik funksiyalarını və onların Azərbaycan xalqının mədəni və milli kimliyini necə təmsil etdiyini araşdırmaqdır. Məqalədə Arazın şeirlərindəki coğrafi və insan adlarının, həmçinin onların şairin ideologiyası ilə necə əlaqəli olduğu göstəriləcəkdir. Tədqiqatın sonunda, Arazın poeziyasında onomastik vahidlərin rolunun daha da dərindən başa düşülməsinə və ədəbiyyatda bu mövzunun yeni bir işıqda təhlilinə töhfə veriləcəkdir. (Əhmədova, P. 2024).

MATERİAL VƏ METODLAR

Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlər şairin əsərlərində istifadə etdiyi yer və insan adlarının, həmçinin digər onomastik elementlərin necə bir poetik çərçivəyə daxil olduğunu və poeziyanın strukturunda hansı funksiyaları yerinə yetirdiyini araşdıran sahədir. Bu cür tədqiqatlar adların yalnız sadə identifikasiya vasitələri deyil, həm də dilin və ədəbiyyatın dərin qatlarına işarə edən zəngin təfərrüatlar daşıdığını göstərir. 2013-cü il tarixdə Xalq şairi Məmməd Arazın yaşadığı Şahbuz rayonunun Nursu kəndində yaradılıb. Muzeydə Xalq şairi Məmməd Arazın zəngin irsini əks etdirən eksponatlar yerləşir, muzey şairin həyat və yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat almaq imkanı yaradır. Muzeyi ziyarət edib eksponatlarla yaxından tanış oldum, bu isə məndə yeni fikirlərin formalaşmasına böyük kömək oldu. Ziyarət etdiyim zaman şəkillərdə çəkdim Muzeyin ümumi görnüşü şəkil 1 və şəkil 2 də göstərilən kimidir. Muzeydə şairin nəşr olunan əsərlərindən, eləcə də görkəmli söz ustasının həyat və yaradıcılığından bəhs edən kitablardan, yaradıcılıq yolunun müxtəlif dövrlərini əks etdirən fotoşəkillərdən, şairin şəxsi əşyalarından və digər materiallardan ibarət 1000-dən çox eksponat qorunur.

Şəkil 1. Məmməd Arazın ev muzeyinin çöldən görünüşü

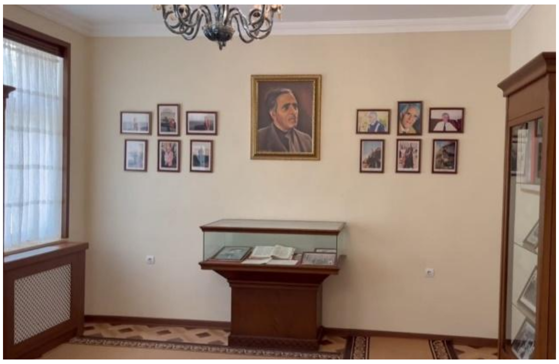

Şəkil 2. Muzeyin içəri görünüşü

Onomastika dil və ədəbiyyatın kəsişməsində, adların məna yükü və onların formalaşdırdığı sosial, tarixi və mədəni konturlar üzərində dayanır. Arazın poeziyasında bu vahidlər, şairin özünü ifadə etmə tərzinin, həm də millətinin keçmişi və gələcəyi haqqında düşündüklərinin açarlarıdır. Onomastik elementlər şairin fərdi dünyagörüşünü, həyat anlayışını və ümumilikdə cəmiyyətin kollektiv təcrübəsini əks etdirir, beləliklə hər bir ad və məkan, Arazın poetik dilində özünəməxsus bir tarixi və mədəni kodu açığa çıxarır (Əhmədova, P. 2024).

Məsələn, "Vətən mənə oğul desə" şeirində Məmməd Araz, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrini və təbiətini təsvir edərək, vətənə olan dərin məhəbbətini ifadə edir. Bu şeir, onun vətən sevgisinin və torpağa bağlılığının simvolik bir nümunəsidir(Qasımov, R. 2017, iyun 5).

Vətən mənə oğul desə nə dərdim,
Mamır olub qayasında bitərdim.
Bu torpaqsız harda, nə vaxt, nə dərdim –
Xəzanımdır, xəzanımdır, xəzanım. (Aqreqator 2019, oktyabr 14)

Məmməd Arazın əsərlərində onomastik vahidlər, həm konkret yerlər, həm də ümumi məkanlar olaraq təzahür edir. Şair çox vaxt Azərbaycanın müxtəlif bölgələrini, şəhərlərini və kəndlərini adlandıraraq, onları təbii mənzərə və tarixi kontekstə daxil edir. Bu, onun poeziyasına həm coğrafi, həm də milli kimlik prizmasından dərin bir təhlil imkanı yaradır. Məsələn, "Gəncə", "Şəki", "Bakı" kimi şəhər adları Arazın əsərlərində yalnız coğrafi məkanlar kimi deyil, eyni zamanda milli tarix, mədəniyyət və kimliklə əlaqəli simvolik mənalar daşıyır. Bu adlar Azərbaycan xalqının keçmişi, mədəniyyəti və müasirliyi arasındakı əlaqəni qurur. Həmçinin, şairin təbiətə olan münasibətini göstərən "Qarabağ", "Xəzər" və "Aran" kimi təbii obyektlər və bölgələr də onun onomastik tərtibatında mühüm yer tutur.

Musa Yaqub, gözü yolda Təbrizin,
Gözlərinin qara yaşı göyərdi.
Göyərmədi istədiyi bircə dən,
Savalanın qara daşı göyərdi. (Pitsunda, avqust 1981)

Məmməd Arazın bu şeirində onomastik vahidlər, coğrafi adlar şairin vətənə olan dərin məhəbbətini və həsrətini ifadə edir. "Gözü yolda Təbrizin" ifadəsi, Təbriz şəhərinə olan həsrət və ayrılıq duyğusunu simvolizə edir. "Savalanın qara daşı göyərdi" misrası isə Savalan dağının qara daşının göyərməsi ilə, yəni təbiətin dəyişməsi ilə, şairin duyğusal vəziyyətinin əlaqəsini göstərir. Bu coğrafi adlar, yalnız fiziki məkanlar kimi deyil, həm də şairin daxili aləmini və milli kimliyini ifadə edən simvolik elementlərdir (Qasımov, R. 2017, iyun 5).

Arazın poeziyasında onomastik vahidlərin istifadəsi yalnız coğrafi məkanlarla məhdudlaşmır; şair, insan adlarını da əsərlərində təkrar-təkrar işləyərək onların simvolik və mənəvi gücünü vurğulayır. İnsan adları, şairin yazdığı şeir və poetik obrazların formalaşmasında mühüm rol oynayır. Arazın yaradıcılığında həm konkret şəxslərin, həm də ümumi arxetiplərin adı önə çıxır. "Şahbaz", "Nigar", "Cəfər", "Əli" kimi adlar, şairin dünyagörüşünü və Azərbaycan xalqının mədəni kodlarını ifadə edən obrazlardır. Bu adlar, şairin özünü ifadə etmə metoduna uyğun olaraq, həm ümumiləşdirilmiş obrazlar, həm də konkret şəxsiyyətlər kimi müxtəlif təzahürlərdə istifadə edilir (Terminologiya məsələləri- 2012).

Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlər yalnız coğrafi və insan adlarını deyil, həm də fəlsəfi və mədəni çağırışlar daşıyan güclü poetik elementlərdir. Şair, zaman-zaman əsərlərində tarixi şəxsiyyətlərin və mifik fiqurların adlarını istifadə edərək, bu adlar vasitəsilə insanın mövcudluğu və həyatda öz yerini tapmağını mövzu alır. Bu, Arazın poeziyasının ən dərin qatlarından biridir, çünki o, yalnız konkret şəxslərin və ya tarixi hadisələrin adlarını verməklə kifayətlənmir, həm də bu adlar vasitəsilə daha böyük fəlsəfi məsələləri gündəmə gətirir. Arazın poeziyasında adlar, yalnız dilin və ədəbiyyatın sadə struktural elementləri deyil, həm də şairin ideoloji və fəlsəfi düşüncələrinin ifadə olunduğu vasitələrdir.

Məmməd Araz, xüsusilə tarixi şəxsiyyətlərin və mifik fiqurların adlarını istifadə edərkən, bu adları öz poetik dilində sadəcə bir identifikasiya və ya əzbərlənən faktlar kimi deyil, daha dərin mənalar daşıyan simvollar olaraq təqdim edir. Məsələn, şairin əsərlərində Quba, Şəki, Gəncə kimi coğrafi məkanların adı, həmin bölgələrin tarixi mübarizələrinin, xalqın qəhrəmanlıq ənənələrinin və cəmiyyətin inkişaf yolundakı əzmkarlığının simvoluna çevrilir. Bu məkanlar həmçinin həmin bölgələrdə yaşayan insanların həyatlarını, cəsarətlərini və mübarizələrini əks etdirir. Arazın əsərlərində, hər bir onomastik vahid, bir tərəfdən, tarixi bir şahidin - bir xalqın uğurlarını və ya acılarını - simvolizə edir, digər tərəfdən isə o, insanın öz kimliyini tapma, cəmiyyətin həyatında mənəvi yüksəlişə çatma və öz yerini tapmağına dair fəlsəfi sualların açılmasına şərait yaradır.

Arazın poeziyasında mifik fiqurlar da özünəməxsus yer tutur. O, yalnız tarixi şəxslərin adlarını deyil, eyni zamanda əfsanəvi fiqurları da poetik dilində istifadə edir, bunlarla insanın mənəvi yüksəlişi və həyatdakı məqsədini axtarmağa yönəlik suallar ortaya qoyur. Məsələn, Arazın əsərlərindəki "Nizami", "Füzuli" kimi tarixi şairlər və ya "İskəndər" kimi mifik fiqurlar, insanın əbədi mübarizəsini, onun daxili dünyasını və insanlıq adına verdiyi mücadiləni simvollaşdırır. Bu fiqurlar vasitəsilə Araz, insanın həyatını və mövcudluğunu mənalı və məramlı bir şəkildə anlamağa çalışır. Beləliklə, şairin əsərlərindəki onomastik vahidlər yalnız dilin sadə təzahürləri kimi deyil, həm də xalqın tarixi mübarizələrini, qəhrəmanlıq ənənələrini, cəmiyyətin təcrübələrini və mənəvi inkişafını təmsil edən güclü simvollara çevrilir.

Onomastik vahidlərin bu dərin fəlsəfi məna daşıması, Arazın poeziyasının ən cəlbedici cəhətlərindən biridir. Şairin istifadə etdiyi adlar, insanın daxili aləmini, onun həyatdakı rolunu və mənəvi yüksəlişini əks etdirməkdən əlavə, həm də Azərbaycan xalqının tarixi mübarizələrinin bir hissəsi olaraq, bu xalqın qəhrəmanlıq ənənələrinin simvoluna çevrilir. Arazın poeziyasında hər bir ad və məkan, yalnız konkret coğrafi və ya şəxsi mənaları deyil, həm də bu adların ətrafında formalaşan dərin mənəvi və fəlsəfi çalarlar daşıyır. Bu, Məmməd Arazın əsərlərinin daha dərin təhlilini və şairin ideoloji və fəlsəfi baxışlarını anlamamız üçün vacib bir açardır.

Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlərin istifadəsi, dilin gözəlliyini və mənanın dərinliyini artırmaq üçün mühüm bir vasitədir. Onlar yalnız konkret məkanları və şəxsləri adlandırmaqla kifayətlənmir, həm də şairin dünyagörüşünü, ideologiyasını və milli kimliyini təmsil edir. Bu onomastik vahidlər həm tarixi, həm də mədəni zənginliyi özündə birləşdirən bir mədəni irs yaratmaqda şairin rolu barədə dərin təsəvvürlər verir. Arazın şeirlərindəki onomastik vahidlər, həmçinin zamanın və məkanın sərhədlərini aşaraq, öz universal mənaları ilə fərqli dövrlərdə və məkanlarda oxucularla əlaqə qurur.

Arazın onomastik vahidləri müxtəlif məqsədlər üçün istifadə olunur – bəzən real məkanları təmsil edir, bəzən isə simvolik bir məna daşıyır. Bu müxtəlifliyə görə onun əsərlərindəki onomastik vahidlər həm Azərbaycan xalqının gündəlik həyatını, həm də onun tarixi və mədəni irsini yaşadır. Şairin əsərlərindəki adlar, həm milli mənsubiyyətin bir parçası kimi, həm də fərdi və kollektiv yaddaşı əks etdirən bir alət kimi çıxış edir. Məmməd Arazın yaradıcılığında onomastik vahidlər, hər bir oxucu üçün xüsusi bir məna daşıyan, emosional dərinliyi və mənəvi zənginliyi ilə diqqət çəkən bir elementdir.

Məmməd Arazın poeziyasında Azərbaycan toponimləri və coğrafi adları, xalqın vətənpərvərlik və vətəndaşlıq rəmzinə çevrilmişdir. Şair, "Azərbaycan! Dünyam mənim!" deyərək yalnız özünün deyil, bütün Azərbaycan xalqının fikrini ifadə edir. Onun şeirlərində Azərbaycan, qayalarda bitən bir çiçək kimi, hər daşından alov dilli ox ola biləcək bir yer kimi təsvir edilir. "Azərbaycan" deyiləndə, şairin dediyi kimi, "Ayağa dur ki, Ana yurdun ürəyinə toxuna bilər!" – bu, Azərbaycanın xalqın ürəyindəki yerini və əhəmiyyətini göstərir (Aqreqator 2019, oktyabr 14) .

Məmməd Araz Azərbaycanın fərqli guşələrini, o cümlədən cənubunu və şimalını bir-birindən ayrılan, həsrət dolu bir şəkildə təcəssüm etdirir. Məsələn, Naxçıvanla Təbriz və Ərdəbili müqayisə edərək, şimal və cənub arasında mövcud olan ayrılıq nisgilini vurğulayır. Şairin əsərlərində Azərbaycanın dağları və çayları, həm coğrafi obyektlər, həm də rəmzlər kimi, vətənin simvolu olaraq işlədilir. Babadağ, Şahdağ, Dəlidağ, Göyəzən və digər dağlar, Azərbaycanın təbii sərvətləri olmaqla yanaşı, həm də vətənin qorunmaz səngərləridir. Araz çayı isə vətənin iki yerə bölünməsinin və ikiyə bölünmüş bir xalqın ayrılıq niskilinin simvoludur.

Məmməd Araz həmçinin əsərlərində su hövzələrinin adlarını, xüsusən də Araz çayını poetik vasitə kimi istifadə edir. Araz, şairin yaradıcılığında ayrılıq və vətənə bağlılıq rəmzi kimi işlənir. Şair, həmçinin, Azərbaycan xalqının zəngin mədəniyyət xəzinəsindən gələn dahi şairlərin adlarını təkrarlayaraq, gənc nəslə öz milli mədəniyyətinə və tarixinə olan bağlılığı aşılamağa çalışır. "Aramızda Nizamilər, Füzulilər nəğməsi var. Dalğalandı Sabirlərin ümman dünyası" misralarında olduğu kimi, şair, bu simvolları istifadə edərək, gənclərə öz keçmişlərinə hörmətlə yanaşmalarını tövsiyə edir.

Görkəmli ustad Məmməd Arazın vətən müqəddəsliyi, xalq məhəbbəti, el həqiqətləri bədii yaradıcılığın nüvəsində dayanır. Məmməd Araz şeirinin hər sətri, hər misrası, təqdim və təsvir olunan hər obrazı, detalı vətən qüdsiyyətini ifadə edir. Hər dərəndə çaldığım saz yaşayır"- deyən ədib üçün ana yurdu bir səcdəgah, insanı kainatın sirri-sehri, incisi olaraq əbədiyyətə qovuşduran məbədgah, məzargahdır. Xalq şairi Məmməd Araz həm də o sənətkardır ki, "Vətən daşı olmayandan olmaz ölkə vətəndaşı", - deyə vətəndaşlıq konsepsiyasını irəli sürüb (Q.Ramiz 525-ci qəzet.- 2017.- 14 oktyabr.- S.23).

Böyük ustad Məmməd Arazın əsərlərində dağ-daş obrazı ata və əcdad simvolu ilə birləşdirir burada isə dağ (qaya, daş) əcdadları təmsil edir. Mifoloji obraz, hər zaman hiperbolik xarakter daşıyır. Xalq, dağ obrazında öz qüdrətini, igidliyini qəhrəmanlığını və xarakterini nümayiş etdirir. Məmməd Araz da mifoloji obrazın hiperbolik xüsusiyyətlərindən istifadə edirəl sənətkarın mifopoetik düşüncə sistemində insanın və cəmiyyətin onu formalaşdıran obyektlə birləşməsi anlayışı mühüm yer tutur. Bu obyekt ya dağ (daş, qaya), ya da ağac kimi simvollar təbiət elementləridir

Vətən mənə oğul desə nə dərdim,
Mamır olub qayasında bitərdim.

Y.M.Lotman şeirin strukturunu analiz edərkən mifoloji amillərin poetik mətndə gizli nəzərdən qaçan mənaların birləşdiyini qeyd edir: "Poetik fiqurların dünya strukturuna uyğunluğu bir tərəfdən, ənənədən gəlirsə, digər tərəfdən, şairin psixoloji durumu ilə bağlı ola bilir" [Лотман, Ю.М, cs.8].

Belə düşünülür ki, Məmməd Arazın yaradıcılığında psixoloji əlaqənin başqa bir ifadəsi isə "daş ocaq" obrazı-simvoludur. Daş, məhz ocaq mifoloji müqəddəsliyə malik olur və sakrallıq ifadə edir:

Qara arxac dibindəki
Üçbucaq daş ocağım da
Ha közərir, ha yanırdı... (M.Araz. Lider nəşriyyat, 2004)

Daş ruhun yerləşdiyi və ruhu ifadə edən bir məkan kimi də təmsil olunur:

Gözünü sıx,
Hansı daşda su yansa,
O daş altda Məmməd Araz yaşayır (M.Araz. Lider nəşriyyat, 2004)

Qədim Türk xalqların baxışlarında ağac mühüm rol oynayırdı və düşünülürdü ki ağac göy dünyaları arasında bağ yaradan bir vasitə hesab edirdilər, ağacın budaqları isə səma ilə bağlıdır. Qədim türk inancı olan şamanizmdə, Göy Tanrısı ilə əlaqə qurmaq üçün ən hündür ağac seçilirdilər. Müasir Türk şairlərin poeziyasında da ağac ifadələrinə müraciət edənlərə rast gəlirik. Əsasən türk dünyasının dahi şairi Nazim Hikmətin şeirlərindəki ağac sevgisini qeyd edir. Şairin özünü bir cəviz ağacına bənzətməsi buna nümunədir:

Mən bir ceviz ağacıyam Gülhanə parkında,
Nə sən bunun farkındasın, nə polis farkında (Hikmət, N. Türk EVY
2004, s. 681)

NƏTİCƏLƏR

Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlər, xüsusilə coğrafi və insan adları, yalnız identifikasiya vasitələri kimi istifadə edilmir, eyni zamanda onların poetik mənaları da vardır. Bu onomastik vahidlər, şairin dünyagörüşünü, ideologiyasını və milli kimliyini ifadə edən güclü simvollar kimi çıxış edir. Şairin əsərlərindəki coğrafi adlar, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrini və təbii obyektlərini simvolik mənada təqdim edir. Məsələn, "Vətən mənə oğul desə" şeirində Məmməd Araz, Azərbaycanın təbiətini və coğrafiyasını təsvir edərək, vətənə olan dərin məhəbbətini ifadə edir. Coğrafi adlar, həmçinin, Azərbaycanın tarixi və mədəni irsinin bir hissəsi kimi, şairin əsərlərində xalqın keçmişi ilə bağlı dərin bağlılıq hissini göstərir.

Onu da qeyd edək ki, Məmməd Arazın poeziyasında insan adları da çox vacib yer tutur. Araz, konkret şəxslərin adlarını təkrarlayaraq onların simvolik və mənəvi gücünü ortaya qoyur. "Şahbaz", "Nigar", "Cəfər", "Əli" kimi adlar, yalnız konkret şəxsləri deyil, həm də ümumiləşdirilmiş obrazları təmsil edərək, Azərbaycan xalqının mədəni kodlarını və sosial strukturlarını əks etdirir. Arazın əsərlərindəki bu adlar, həm konkret şəxsiyyətlər, həm də ümumi arxetiplər kimi təqdim olunaraq, şairin ideoloji və fəlsəfi baxışlarını ifadə edən vasitələrə çevrilir.

Şairin əsərlərindəki coğrafi və insan adları, onun poeziyasında milli kimliyin simvolik ifadəsidir və bu adların poetik funksiyaları onun fəlsəfi düşüncələrini daha dərindən başa düşməyə imkan verir. Məmməd Arazın istifadə etdiyi onomastik vahidlər, Azərbaycan xalqının tarixindəki müxtəlif dövrləri və mədəni mərhələləri simvolizə edir, həmçinin xalqın keçmişi ilə gələcəyi arasında bir körpü rolunu oynayır. Nəticədə, Arazın poeziyasında onomastik vahidlər, həm coğrafi, həm də mədəni baxımdan dərin mənalar daşır və şairin poetik dilindəki zənginliyi ortaya qoyur.

MÜZAKİRƏ

Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlərin istifadəsi, yalnız coğrafi və insan adları ilə məhdudlaşmır, həm də hər bir adın, məkanın və şəxsiyyətin arxasında dərin tarixi və mədəni mənalar durur. Bu onomastik vahidlər şairin ideoloji və fəlsəfi baxışlarını əks etdirməklə yanaşı, Azərbaycan xalqının mədəniyyətinə və milli kimliyinə də güclü işarələr göndərir. Arazın şeirlərindəki coğrafi adlar, Azərbaycanın təbii sərvətlərini, təbiətini və xalqının mübarizə tarixini simvolizə edir. Bu, tədqiqatın əhəmiyyətini artırır, çünki Arazın poeziyasında bu elementlər, şairin həyatına və yaradıcılığına dair daha geniş anlayışlar verir.

Bundan əlavə, Məmməd Arazın istifadə etdiyi insan adları da çox mühüm bir rola malikdir. Şair, adları yalnız konkret şəxsləri təmsil etmək üçün deyil, həm də simvolik məqsədlərlə istifadə edir. Məsələn, "Şahbaz", "Nigar" kimi adlar, xalqın qəhrəmanlıq ruhunu və tarixi təcrübələrini əks

etdirir. Bu, Arazın milli kimlik və mədəniyyətə olan bağlılığını göstərən bir vasitədir. Şairin insan adlarını təkrarlaması və bu adlar vasitəsilə ümumiləşdirilmiş obrazlar yaratması, onun əsərlərindəki dərin fəlsəfi qatları daha yaxşı başa düşməyə kömək edir.

Gələcək tədqiqatlar, Məmməd Arazın poeziyasında onomastik vahidlərin istifadəsinin daha geniş məna qatlarını araşdıra bilər. Bu, şairin ideoloji və fəlsəfi baxışlarını, həmçinin onun milli kimlik anlayışını daha da dərindən başa düşməyə imkan verəcəkdir. Həmçinin, digər Azərbaycan şairlərinin əsərlərində onomastik vahidlərin necə istifadə edildiyini müqayisə edərək, Arazın poeziyasının bu sahədəki özəlliklərini daha yaxşı təsvir etmək mümkün olacaqdır. Nəticədə, bu tədqiqat həm Məmməd Arazın yaradıcılığına, həm də Azərbaycan ədəbiyyatında onomastik vahidlərin roluna dair yeni baxışlar təqdim edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Əhmədova, P. 2024 Azərbaycan poeziyasında Məmməd Araz obrazı. *Qədim Diyar Beynəlxalq Elmi Jurnal*, *6*(11), 93–97.
2. (Qasımov, R. 2017, iyun 5). Azərbaycan ünvanlı Məmməd Araz poeziyası. *525-ci qəzet*.
3. Məmməd Arazın poetik dilində terminlər. (2012). *Terminologiya məsələləri*, (1), 147–152.
4. Sözü Qarabağ səngərlərindən eşidilən böyük şairimiz. (2019, oktyabr 14). *Aqreqator*. https://aqreqator.az/az/medeniyyet/3326680
5. Məmməd Araz rəsmi saytı. (n.d.). (Pitsunda, avqust 1981) https://www.memmedaraz.az/?menu=474
6. Məmməd Araz rəsmi saytı. (n.d.). https://www.memmedaraz.az/?menu=559
7. Qasimov Ramiz AMEA Naxçıvan Bölməsinin şöbə müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent (525-ci qəzet.- 2017.- 14 oktyabr.- S.23.)
8. Лотман, Ю.М. Анализ поэтического текста / Ю.М.Лотман. – Ленинград: Просвещение, –1972. – 271 с.
9. Araz, M. Seçilmiş əsərləri.2 cilddə, – c.1.M.Araz. Bakı: Lider nəşriyyat, 2004, 337 s.
10. Hikmət, N. Türk Edebiyatı, Ahmet Kabaklı. III. C. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2004, s. 681.

SUMMARY

THE SYMBOLİC USE OF ONOMASTİC UNİTS İN THE POETRY OF MƏMMƏD ARAZ

Inji Gurbanova

In Mammad Araz's poetry, onomastic units, like geographical and human names, are not only means of identification, but also powerful poetic elements that express the poet's worldview, ideology, and national identity. The article examines the poetic framework in which these units are included in Araz's works and what functions they perform in the structure of poetry. The geographical names used by the poet present various regions and natural objects of Azerbaijan in a symbolic sense. For example, in the poem "If the Motherland Calls Me a Son", the poet describes the nature and geography of Azerbaijan, expressing his deep love for the homeland. In Araz's works, places such as Tabriz and the Savalan Mountains are both geographical objects and symbols of national identity. At the same time, by repeating human names, the poet reflects the cultural codes of the Azerbaijani people by creating both specific personalities and generalized images. In Mammad Araz's poetry, onomastic units are also means of reflecting the poet's ideas and philosophical thoughts, thus revealing the deep layers of language and literature.

Keywords: *Mammad Araz, onomastics, poetry, geographical names, national identity*

РЕЗЮМЕ
СИМВОЛИЧЕСКОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОНОМАСТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ПОЭЗИИ МАММЕДА АРАЗА

Инди Курбанова

В поэзии Мамеда Араза ономастические единицы, такие как географические и личные имена, являются не только средствами идентификации, но и мощными поэтическими элементами, выражающими мировоззрение, идеологию и национальную идентичность поэта. В статье рассматривается поэтическая структура, в которую включены эти единицы в произведениях Араза, а также функции, которые они выполняют в строении стихотворения. Географические названия, используемые поэтом, символически отражают различные регионы и природные объекты Азербайджана. Например, в поэме «Если Родина зовет меня сыном» поэт описывает природу и географию Азербайджана, выражая свою глубокую любовь к родине. В произведениях Араза такие места, как Тебриз и горы Савалан, выступают одновременно географическими объектами и символами национальной идентичности. Одновременно, повторяя имена людей, поэт отражает культурные коды азербайджанского народа, создавая как конкретные личности, так и обобщённые образы. В поэзии Мамеда Араза ономастические единицы также являются средствами выражения идей и философских размышлений поэта, раскрывая глубокие слои языка и литературы.

Ключевые слова: *Мамед Араз, ономастика, поэзия, географические названия, национальная идентичность*